

Методичні рекомендації щодо вивчення основ здоров'я у 2014-2015 навчальному році

Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02. 2004 №132 та від 03.04.2012 № 409, вивчення предмета «Основи здоров'я» здійснюється у 5-7-х класах по 1 годині на тиждень, у 8-9-х – по 0,5 години на тиждень (з переходом на навчання по 1 годині на тиждень з 2016 року).

У спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов на вивчення предмета «Основи здоров'я» у 5-9 класах передбачено **0,5 години** на тиждень.

Кількість часу на вивчення предмета основи здоров'я у 8-9 класах рекомендуємо збільшити на 0,5 год. за рахунок варіативної частини навчального плану, що в свою чергу надає можливість поширення і поглиблення змісту програми. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми.

ПРОГРАМА, ЇЇ ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ. Інтегрований навчальний курс «Основи здоров'я» має за мету формування здорового способу життя всіх учасників освітнього процесу, виховання нового покоління громадян України, для якого потреба вести здоровий і безпечний спосіб життя була б невід'ємною складовою загальнолюдської культури, його викладання відіграє важливу роль у створенні умов для здобування школярами знань, формування ставлення та розвитку навичок, які сприятимуть формуванню мотивації до здорового способу життя, збереженню та зміцненню здоров'я.

Базова модель програми ґрунтується на холістичній концепції здоров'я, екологічній моделі безпеки, досягненнях гуманістичної психології розвитку. Програма побудована через інтегроване поєднання елементів знань щодо збереження і захисту життя та зміцнення здоров'я людини за концентричним принципом, коли у кожному класі, відповідно до зростаючих пізнавальних і психологічних особливостей учнів, згідно принципів системності та наступності, повторюються, розширюються та поглиблюються отримані учнями в початковій школі знання.

Особливості впровадження програми з основ здоров'я полягають у тому, що її зміст акцентовано на питаннях, які мають реальне значення для підлітків, враховують їх соціально-психологічний розвиток та потреби. Програма має превентивний характер, спрямована на формування життєвих навичок, ключових для здорової і безпечної поведінки. Педагогічні дії у впровадженні програми мають бути націлені на набуття учнями *опорних знань*, які дозволяють орієнтуватися в сутності життєвих ситуацій, у адекватних способах дій при вирішенні проблем; *психологічних установок* для вибору певних моделей поведінки і готовність діяти згідно з ними в реальному житті; *умінь та навичок* впевненої поведінки в різних ситуаціях, оскільки в реальному житті різноманітні чинники ризику діють комплексно, впливаючи залежно від їх сили та умов реалізації.

Програму структуровано за чотири розділами, наскрізними лініями, визначені вимоги до реалізації їх змісту. Це теми – «Здоров'я людини»; «Фізична складова здоров'я»; «Психічна і духовна складові здоров'я»; «Соціальна складова здоров'я».

У розділі *«Здоров'я людини»* розкривається зміст понять «здоров'я»,

«здоровий спосіб життя» та їх складових, «корисні звички», «показники здоров'я», чинники, які впливають на здоров'я. Увага учнів зацентрована на шляхах і засобах збереження, поліпшення, формування цілісного уявлення про здоров'я, безпеку і розвиток людини. Передбачається засвоєння учнями правил безпечної поведінки у середовищі.

Розділ **«Фізична складова здоров'я»** розкриває фізичну компоненту здоров'я, а саме закономірності росту і розвитку учнів відповідно до віку. Здоров'я визначається за фізичними показниками: пульс, частота дихання, температура тіла, колір шкіри та слизових оболонок, відповідність зросту і маси тіла віковим нормам, пропорційність частин тіла тощо. Засвоюється інформація про важливі умови росту і розвитку: рухова активність та її вплив на розвиток школярів, раціональна організація щоденного розпорядку дня, вимоги до харчування, основи гігієни, умови ефективного навчання, активний відпочинок та його види, здоровий сон, запобігання втомі і перевтомі, загартовування. Передбачено вивчення найпоширеніших хвороб, травматизму, нещасних випадків.

Розділ **«Психічна та духовна складові здоров'я»** реалізує інформацію про чинники емоційного, інтелектуального та духовного розвитку учня. У ньому розкривається значення для здоров'я дружніх стосунків з іншими людьми, учні вчаться висловлювати свої почуття, контролювати емоції, з повагою ставитися до дорослих, спостерігають за станом свого настрою. Профілактика шкідливих звичок розглядається в контексті розвитку позитивної самооцінки, навичок критичного мислення й уміння приймати виважені рішення.

Розділ **«Соціальна складова здоров'я»**, присвячений питанням узгодженої взаємодії людини з соціальним середовищем, розглядається в ототожненні особи з певними соціальними групами (сім'я, клас, громада, професійна спільнота тощо). Чинники, що впливають на соціальне благополуччя, засвоюються шляхом соціалізації особи, вибір нею тих соціальних ролей, які вона зможе успішно виконувати протягом свого життя. Засвоєння навичок протидії негативним соціальним впливам допоможе профілактиці шкідливих звичок.

Прикладний характер реалізації програми з «Основ здоров'я» забезпечується компонентами: *мотиваційним* (поєднує в собі знання основ збереження життя і здоров'я з ціннісними орієнтаціями на задоволення соціально значимих і особистісно орієнтованих потреб); *операційним(процесуальним)* (поєднує в собі засоби, методи і форми організації діяльності, способи планування і регулювання її перетворювальними процесами); *інформаційним (змістовим)* (поєднує в собі знання про фізичну, соціальну, психічну, духовну складові здоров'я, основні умови і способи його збереження і зміцнення, основні засади здорового способу життя та безпеки життєдіяльності).

Концептуальні засади предмету «Основ здоров'я» базуються на узагальненню досвіду функціонування предмету «Основ безпеки життєдіяльності» (вибулого із загальноосвітньої школи у 2011 р.), курсу за вибором «Основ валеології» (введеного у 1994 р. і вибулого у 2009 р.), які засвідчили необхідність переходу від поінформованості школярів про стан їхнього здоров'я до етапу формування у них стійкої мотивації щодо здорового способу життя.

МЕТОДИКА ОСНОВ ЗДОРОВ'Я.

Умовою якості навчання здоровому способу життя, навчального заняття з основ здоров'я є організація навчання **«на засадах розвитку життєвих навичок»**, запропонована ВООЗ, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ЮНФА, Світовим банком на Світовому форумі з освіти (Дакарта, Сенегал, 2000 р.).

При впровадженні освітніх програм, за якими навчають дітей здоров'ю у Європі, використовуються різні підходи. Один з них, традиційний, знайомий усім педагогам, і найлегший для впровадження – **фактичний**. При цьому підході учням надається інформація (як словесними засобами, так і з використання сучасних засобів навчання), яка далі обговорюється, узагальнюється, контролюється тощо. Так можуть вивчатися теми стосовно ризиків для здоров'я – наприклад, вживання наркотичних речовин, коли викладаються факти щодо шкоди ризикової поведінки, ставлення до цього ризику окремих індивідів, їхніх ровесників, суспільства в цілому.

Цей підхід зазнав суворої критики у літературі за неефективність, відсутність результатів за винятком короткострокового збільшення обсягу знань. Відомо, що найпоінформованішими про шкоду наркотиків є наркомани, алкоголю – алкоголіки і т.п. Фактичний підхід припускає, що група молоді не знає про можливі наслідки ризикової поведінки або споживання наркотичної речовини і змінить своє ставлення та поведінку після одержання достовірної інформації. Але немає ніяких практичних підтверджень цього спрощеного причинно-наслідкового зв'язку.

При фактичному підході вчитель основ здоров'я може використовувати сучасні методи і прийоми навчання учнів. Серед них – мультимедійні презентації, перегляд відеосюжетів, залучення школярів до діяльності через опитування думок, дискусії, «Мікрофон» тощо. ***Проте подання інформації на уроці, навіть якщо вона цікава школярам і відповідає їх віку, є недостатнім при вивченні такого предмету, як основи здоров'я.*** Для формування життєвих навичок інформація виконує допоміжну роль, є складовою процесу сприйняття та розвитку навичок. Для навчання здоров'ю доцільним є інший підхід, який фокусується на особистості, способах її спілкування, можливості знайти спільну мову з іншими людьми – **«підхід емоційного сприйняття і розвитку навичок»**.

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає життєві навички як ***здатність до адаптивної та позитивної поведінки, яка дає можливість для осіб ефективно справлятися з вимогами і проблемами щоденного життя.***

Конкретним результатом навчання основам здоров'я, за рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, є розвиток життєвих (психосоціальних) навичок учнів. ***Освіта у галузі здоров'я на основі навичок*** є підходом, що передбачає використання різноманітного досвіду методик навчання та ставить за мету розвиток знань, формування ставлення та спеціальних навичок, необхідних для діяльності, спрямованої на створення та дотримання здорового способу життя. Програми формування життєвих навичок передбачають широке використання інтерактивних методів навчання (інтерактивні методи навчання (*англ. inter – взаємний, act – діяти, тобто здатний до взаємодії, діалогу*)) – способи організації активної взаємодії учнів і вчителя у навчальному процесі з метою досягнення результатів.

Здоров'язбережувальну компетентність учнів, на яку спрямований предмет «основи здоров'я» учні можуть, лише набуваючи життєвих навичок. Життєві

навички формують адаптивну й позитивну поведінку, що робить можливим для осіб ефективно справлятися з вимогами і викликами щоденного життя без втрат для здоров'я. Вони є психосоціальними вміннями, навичками міжособистісного спілкування, допомагають людям розв'язувати проблеми, критично та творчо мислити, приймати обґрунтоване рішення, конструктивно взаємодіяти з іншими людьми, співчувати, продуктивно організовувати своє життя, вести здоровий спосіб життя. Їх людина застосовує у власній поведінці, спрямовує на інших, на зміну оточення задля того, щоб зробити його позитивним та безпечним для життя і здоров'я.

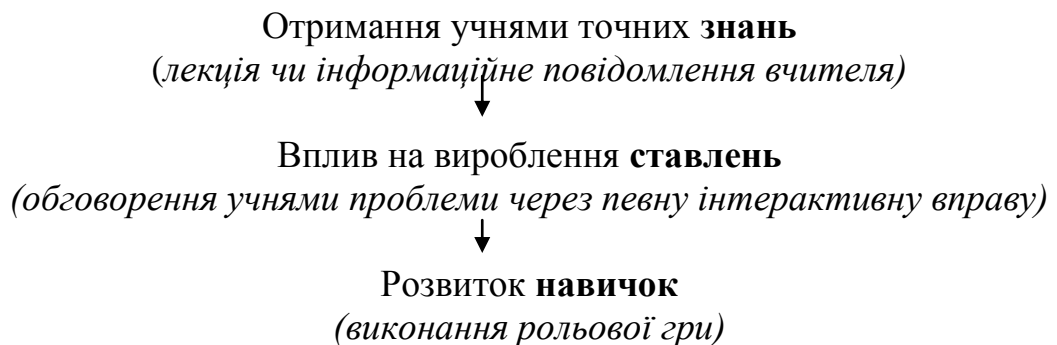
Освіта, яка базується на розвитку життєвих навичок, дістала назву **ООЖН**– «освіта на основі життєвих навичок». Навчання учнів за методикою ООЖН реалізує головну визначеність освітньої діяльності – наповнити навчальний процес гуманістичним змістом, що означає перетворення учня із «об'єкта» в «суб'єкта» освітньої діяльності.

Освіта в галузі здоров'я на основі життєвих навичок – це використання різноманітних методик навчання, перевагу серед яких мають ті, що забезпечують активну участь усіх учасників навчально-виховного процесу.

Розвиток тріади: «знання → ставлення → навички» визначає зміст навчання в галузі здоров'я на основі навичок.

Знання забезпечують особистість інформацією, необхідною для розуміння світу і фактів життя. Вони є необхідною умовою навички, але не достатньою для її формування. *Ставлення* – це особистісні погляди, стереотипи, уявлення, переконання, суб'єктивні оцінки суперечностей, і вони залежать від особистої системи цінностей та соціальних, культурних і моральних норм, які пропагуються в суспільстві. Ставлення зумовлюють дії та реакції людини. *Навички* – здатність практикувати конкретні моделі поведінки.

У навчально-виховному процесі здійснюються наступні етапи формування життєвих навичок через втілення певного навчального змісту:

Для набуття навички необхідні вправління з дій, якими навичка супроводжується, багато разів. Навичка має бути доведеною до автоматизму, адже коли вона буде застосовуватись у реальному житті щонайменші сумніви та вагання перешкоджають її якісному виконанню.

Оволодіння сприятливими для здоров'я і розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправління, насамперед у процесі групової взаємодії. Запорукою формування здорової особистості учня є взаєморозуміння, взаємоповага, толерантність, творче співробітництво всіх учасників навчального

процесу. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів.

Реалізуючи *підхід емоційного сприйняття і розвитку навичок* до навчання, учні у процесі навчальної діяльності залучаються до вирішення важливих проблем, учителі ж при цьому виступають у ролі помічників. Учні вивчають питання, які їх цікавлять, реалізуючи природжені здібності та інтереси. Відбувається підвищення самооцінки учнів, розвиток життєвих навичок, за допомогою фактів і емоцій задовольняються інформаційні потреби відповідно кожної вікової групи.

У процесі навчання життєвим навичкам завжди використовують **інтерактивні форми роботи**, що сприяють відходу від директивних (центрованих на вчителів) і перехід до конструктивістських (центрованих на учнях) освітніх практик. Сучасні педагогічні технології навчання основам здоров'я мають ґрунтуватися на впровадженні методів інтерактивного навчання, діалогових форм взаємодії учасників навчально-виховного процесу, використанні елементів тренінгових форм, проектної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо.

ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА – діяльність, спрямована на профілактику – заходи, що запобігають виникненню й поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення. У навчальних закладах здійснюється первинна профілактика, до якої залучені всі учні, педагогічний колектив. Вона спрямована на покращення соціальної складової здоров'я, популяризацію здорового способу життя, формування негативного ставлення до вживання психоактивних речовин, дотримання безпечної сексуальної поведінки. Системно ця робота здійснюється саме в курсі предмету «Основи здоров'я».

Найефективнішими методами профілактичної роботи з підлітками є дискусії в класі чи невеликих групах, дослідницька робота, домашня робота з батьками, реклама, вистави, газетні статті, малювання, відеофільми, зустрічі з фахівцями з подальшим обговоренням тощо.

На формування життєвих навичок впливають чинники розвитку (родина, школа, позашкільні установи) та чинники ризику (територіальні компанії, асоціальні та дисфункційні родини). Для мінімізації впливу чинників ризику на підлітка необхідно забезпечити роботу з батьками учнів та іншими членами сім'ї. Роз'яснююча робота з батьками щодо необхідності та шляхів формування життєвих здоров'язбережувальних навичок у дітей поєднується з залученням їх до співпраці при виконанні учнями окремих практичних завдань (наприклад, у 5 класі – «Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Відпрацювання навичок вимірювання температури тіла», «Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей»), сприяє полегшенню роботи вчителя з учнями.

Залучення батьків до партнерства через реалізацію завдань предмету «Основи здоров'я» відіграє велику роль у формуванні здорового способу життя учня, членів його родини, у підвищенні статусу предмету, а також у поліпшенні здоров'язбережувального середовища школи. Участь батьків у навчанні і вихованні дітей в умовах школи, залучення до прийняття рішень щодо здоров'я дітей сприяє їх розумінню відповідальності за навчально-виховний процес, сприяє підвищенню рівня здоров'язбережувальної компетентності членів сім'ї.

Вирішення широкого кола питань формування здорового способу життя забезпечує позакласна робота з основ здоров'я. Це може бути навчання підлітків за методом «рівний – рівному», що сприяє ефективній соціалізації підлітків, розвиває комунікативні навички, розширює світогляд. Сутність методу – підтримуюча роль підлітків-лідерів, які перебувають поруч і незалежно від обставин можуть надати допомогу ровеснику, коли той її потребує, наприклад, щоб відмовитися від спокуси, сказати «ні». Цей метод добре зарекомендував себе для протистояння негативному впливу у молодіжному середовищі щодо шкідливих звичок, випадкових сексуальних контактів (проекти «Рівний-рівному», «Школа проти СНІДу», «Захисти себе від ВІЛ»).

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ учнів має відбуватися постійно, на усіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетенцій. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є знання, вміння та навички, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, правила поведінки учнів в життєвих ситуаціях.

Позитивно оцінюється кожний крок учня, спрямований на:

- 1) підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я;
- 2) набуття навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичній, соціальній, психічній та духовній);
- 3) позитивне ставлення до здорового способу життя.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за 12-бальною шкалою відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти:

5-6 клас– наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти»;

7-9 клас – наказ МОНМС України від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану».

Критерії визначають загальні підходи до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти та встановлюють відповідність між вимогами до знань, умінь і навичок учнів та показником оцінки в балах відповідно до рівнів навчальних досягнень.

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ПРОГРАМИ

Новою програмою (за Державним стандартом 2011 року) замість практичних робіт передбачені практичні вправи. Практичні роботи (вправи) є обов'язковими для виконання всіма учнями, присутніми на момент виконання роботи (вправи) на уроці. Практичні вправи у 5 та 6 класі, які позначені у програмі предмету значком «*», виконуються учнями не лише в класі, а й вдома разом з батьками. Прийоми виконання практичних вправ та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів 5 та 6 класу.

Виконання практичної роботи учнями 7-9 класів самостійно вдома не допускається. Оформлення практичних робіт (тема, мета, обладнання тощо) здійснюється відповідно до загальноприйнятих вимог. Після виконання практичної

роботи (вправи) в учнівських зошитах повинен бути зафіксований певний алгоритм дій та зроблені відповідні висновки.

Оцінювання практичних робіт (вправ). *Практичні роботи (вправи) оцінюються в усіх учнів класу, або вибірково.* Під час оцінювання практичної роботи (вправи) учитель повинен оцінити навчальну діяльність учнів не лише за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення, зважити на самостійність учнів у виконанні роботи (вправи) та формулюванні висновків з урахуванням вікових особливостей учнів.

Оформлення записів про оцінювання практичних робіт у 7-9 класах.

- Якщо практична робота проводилась весь урок, то оцінити доцільно всіх учнів класу; оцінки виставляються у колонку під датою.
- Якщо практична робота є частиною уроку, але оцінюється у всіх учнів, то для виставлення оцінок до класного журналу відводиться окрема колонка із записом, наприклад, «*Практична робота 3*» після дати уроку.
- При вибіркового оцінюванні оцінки виставляються під датою уроку, як і оцінки за інші види діяльності на уроці.

Оформлення записів про оцінювання практичних вправ у 5-6 класах.

У класному журналі тему практичної вправи записують, якщо вона на уроці одна (*назву можна скоротити*). Якщо їх було кілька, то у змісті уроку, коли вони проводяться, робити запис: *виконання практичних вправ*.

- За вибіркового оцінювання вправ оцінки виставляються під датою уроку, як і оцінки за інші види діяльності на уроці.
- Якщо оцінюється робота всіх учнів, то для виставлення оцінок до класного журналу відводиться окрема колонка із записом «*Практична*» після дати уроку.

Не зважаючи на те, що оцінювання практичних робіт (вправ) може бути вибіркового, учителеві необхідно контролювати їх виконання кожним учнем.

Відпрацювання пропущених практичних робіт вважається недоцільним.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу розділів відповідно до вимог навчальної програми. Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі практичні роботи (вправи). З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з практичних робіт (вправ), передбачених програмою у змісті певної теми.

З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів тематичну контрольну роботу в кінці семестру не проводити.

У 5 та 6 класі контрольні роботи не є обов'язковими.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня з предмета протягом семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка коригуванню не підлягає.

ЕКСКУРСІЇ:

для учнів 7 класу — ознайомлення з роботою дільничного інспектора;

для учнів 8 класу — екскурсія в поліклініку, станцію швидкої допомоги, оздоровчий центр;

для учнів 9 класу — ознайомлення з роботою Центру здоров'я (громадського об'єднання, асоціації, клубу тощо).

Екскурсія може проводитися після вивчення конкретної теми або в кінці навчального року під час навчальної практики. *Результати екскурсії оформляються у робочих зошитах учнів.* Екскурсія, передбачена змістом навчальної програми, залежно від часу її проведення, обліковується на відповідній сторінці навчального предмету у журналі обліку навчальних занять або на сторінці обліку проведення навчальних екскурсій та практики. Оцінюються на розсуд учителя. При цьому оцінки за навчальні екскурсії виставляються у журналі на сторінці предмету окремою колонкою враховуються при виставленні тематичних та семестрових оцінок з основ здоров'я.

При організації та проведенні екскурсій з основ здоров'я необхідно дотримуватися вимог Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах, затвердженого наказом МОН України від 01.08.2001 № 563 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.11.2006 р. № 782), Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України (наказ МОН України від 18.04.2006 № 304), Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю, затверджених наказом МОН України від 24.03.2006 № 237.

Записи у журналі обліку навчальних занять здійснюються відповідно до розроблених Сумським ОППО рекомендацій (див. *Навчально-виховний процес з біології, природознавства та екології у 2014-2015 навчальному році. Методичні рекомендації вчителям загальноосвітніх навчальних закладів / Укладач Успенська В.М. – Суми: ОППО, 2014*).

ШКОЛИ, ДРУЖНІ ДО ДИТИНИ. Діяльність навчальних закладів в якості Шкіл, дружніх до дитини, розпочата з 2013 року і спрямована на превентивну освіту, посилення партнерських стосунків з батьками, громадськими організаціями, місцевою громадою з організації та впровадження профілактичних програм і проектів формування здорового способу життя, профілактики ВІЛ/СНІДу, толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, поширення ідей демократизації.

Моделі діяльності ШДД, куди входять 22 ЗНЗ Сумської області, спрямовані на формування культури здоров'я у підростаючого покоління, мотивації на здоровий спосіб життя через розвиток усіх аспектів розвитку особистості: духовність, інтелект, фізичний розвиток, соціальний захист, формування особистості лідера, емоційно здорової людини, сприяють залученню всіх суб'єктів до проведення превентивних заходів. Особлива увага приділена вдосконаленню превентивного підходу через психологічну та соціальну служби, проведення діагностування, корекції, реабілітації, соціальний патронаж за учнями з неблагополучних родин. Стратегічна мета Шкіл, дружніх до дитини – навчити

дітей жити у світі, який постійно змінюється, формувати стійкі переконання щодо необхідності свідомого ставлення до власного здоров'я та його збереження.

У школах впроваджуються проекти «Захисти себе від ВІЛ», інтерактивна виставка з позакласної роботи «Маршрут безпеки» (18 ЗНЗ), «Футбол – чесна гра» – профілактика ВІЛ/СНІДу через уроки з футболу (2 ЗНЗ), підготовлені вчителі початкових класів до викладання основ здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок (20 ЗНЗ).

Усі ШДД Сумщини взяли участь у огляді їх діяльності, проведеним МОН України у травні-серпні 2014 року. Матеріали кожної школи розміщені на Порталі превентивної освіти autta.org.ua

**Список загальноосвітніх навчальних закладів,
які працюють за проектом «Школа, дружня до дитини»
(за наказом управління освіти і науки Сумської обласної державної
адміністрації від 05.12.2012 № № 868-ОД)**

ЗНЗ	КординаторШДД
Ворожбянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 Білопільської районної ради	Кальченко Світлана Володимирівна
Слобідський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, дошкільний навчальний заклад Буринського району	Демченко Катерина Леонідівна
Кириківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Великописарівської районної ради	Горбань Алла Володимирівна
Козацький навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Конотопської районної ради	Дроздова Олеся Михайлівна
Великобобрицька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Краснопільської районної ради	Ткаченко Тетяна Олександрівна
Кролевецький навчально-виховний комплекс №4 «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад» Кролевецької райради	Прядко Наталія Василівна
Будильський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад Лебединської районної ради	Карпова Олена Олександрівна
Липоводолинська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів Липоводолинської районної ради	Дмитренко Тетяна Василівна
Коровинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Недригайлівської районної ради	Цирулик Алла Анатоліївна
Хухрянська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Охтирської районної ради	Тетяна Олександрівна
Путивльська загальноосвітня школа І-ІІІ	Скоробогата Людмила

ступенів № 2 Путивльської районної ради	Василівна
Бобрицька загальноосвітня школа I-III ступенів Роменської районної ради	Самотой Тетяна Миколаївна
Нижньосироватська загальноосвітня школа I-III ступенів Сумської районної ради	Токар Надія Миколаївна
Тростянецька спеціалізована школа I-III ступенів № 1 Тростянецької районної ради	Москальова Ольга Миколаївна
Клишківський навчально-виховний комплекс: загальноосв. школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад Шосткинської районної ради	Куліченко Ольга Леонідівна
Степненський навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад Ямпільської районної ради	Рябуха Наталія Павлівна
Комунальна установа Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23, м. Суми	Кисла Олена Олександрівна
Конотопська загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Конотопської міської ради	Демеха Інна Вадимівна
Лебединська загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Лебединської міської ради	Мальцева Олена Володимирівна
Охтирська загальноосвітня школа I-III ступенів № 8 Охтирської міської ради	Подпала Оксана Олександрівна
Роменська загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 Роменської міської ради	Дяченко Олена Миколаївна
Шосткинська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 Шосткинської міської ради	Небилиця Світлана Миколаївна

ПРОБЛЕМИ. Недоліками діяльності вчителів основ здоров'я, навчальних закладів, відділів освіти є наступні:

1. Нерозуміння необхідної методики викладання предмету «Основи здоров'я». Інтерактивні технології навчання предмету (так зване «викладання на засадах розвитку життєвих навичок») є НЕ БАЖАНИМ, А НЕОБХІДНИМ ТА ЄДИНО ПРАВИЛЬНИМ.

2. Виділення та обладнання спеціального тренінгового кабінету – пріоритетна умова якісного навчально-виховного процесу з предмету. За відсутності кабінету МОВА ПРО ВІДНЕСЕННЯ ЗНЗ ДО БАЗОВОЇ ШКОЛИ З ПРОБЛЕМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕ ЙДЕ.

3. Викладання предмету непідготовленим педагогом.

ПЛАНИ. У 2014-2015 н.р. нас чекає черговий конкурс-захист моделі сучасного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. За звання такого навчального закладу необхідно боротись кожній школі. Але занесеним до районної (міської) та обласної мережі може бути лише той навчальний заклад, у якому системно та якісно впроваджуються здоров'язбережувальні проекти (а не поодинокі заходи). Необхідно, щоб над проблемою працював весь педагогічний

колектив, було долучене учнівське самоврядування, батьки, соціальні служби, громадські організації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКЛАДАННЯ ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ «ЗАХИСТИ СЕБЕ ВІД ВІЛ»

Факультативний курс з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу «Захисти себе від ВІЛ» впроваджується у кожному навчальному закладі області на виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки, затвердженої Законом України.

У першу чергу він має бути введеним у 10-11 класах за рахунок годин варіативної складової, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність шкільної превентивної освіти (програма: «Формування здорового способу життя та профілактика ВІЛ/СНІДу», авт. Т.В. Воронцова, В.М. Оржиховська, В.С. Пономаренко). Допустиме викладання курсу для 9 класу, як виключення – для 8 класу. Один і той же учень може пройти цей курс двічі (через 2-3 роки), наприклад, у 9 класі, а потім в 11 класі. Ідеальний варіант – 1 раз: у 10 або 11 класі.

Курс виконує функцію превентивної програми профілактики ризикованої поведінки. Викладається він для всіх учнів класу. Об'єднувати учнів з різних класів для впровадження курсу недоцільно. Випереджуючи впровадження курсу, учитель проводить батьківські збори-тренінг, на якому батьки переконуються у необхідності впровадження даного факультативу, і рішенням батьківських зборів (інший варіант – за заявами батьків) курс вводиться до навчального закладу.

Свідченням якісної роботи освітнього сектору з подолання епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні свідчать дані: ВПЕРШЕ з часу спостереження за розвитком інфекції (з 1987 року), починаючи з 2012 року темпи приросту щорічної кількості ВІЛ-інфікованих пішли на спад. Такі обнадійливі показники є стимулом для подальшої превентивної роботи з проблеми профілактики цієї небезпечної хвороби, головною причиною якої є поведінка людини.

Метою курсу «ЗСВ» є підвищення рівня індивідуальної захищеності молоді в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу, а також формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ. Курс реалізує відому формулу індивідуального захисту від ВІЛ: *утримання, вірність, захист, стерильність*.

Головне завдання курсу полягає у тому, щоб досягти позитивних змін у знаннях, ставленнях, намірах, уміннях і навичках, які зменшують уразливість учнів в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу.

Головним принципом навчання за цим курсом є не акцент на негативних наслідках ВІЛ/СНІДу, а зосередження на розвитку потенціалу та позитиві. Мотивація ґрунтується не на страху перед ВІЛ і людьми, які живуть з ним, а на тому, що кожен здатний захиститися від зараження за дотримання простих заходів безпеки.

При цьому використовується методика, яка у світі має назву ООЖН- освіта на основі набуття життєвих навичок. Світовим і вітчизняним досвідом доведено, що саме ООЖН, на відміну від класичних інформаційних підходів, набагато ефективніше впливає на поведінку людини - підвищує стійкість до негативних соціальних впливів і суттєво знижує схильність до невинувато ризикованої

поведінки і вживання психоактивних речовин. ООЖН також сприяє моральному удосконаленню, усвідомленню важливих цінностей, розвитку комунікативності, емпатії і співробітництва, інших класичних рис гармонійно розвиненої особистості. В основі цієї методики – розвиток життєвих навичок і тренінгові методи навчання.

Життєві навички – це соціально-психологічні компетентності, які дозволяють людині успішно долати труднощі повсякденного життя і адаптуватися до змін, підтримуючи належний рівень здоров'я. Прикладами важливих для здоров'я життєвих навичок є: адекватна самооцінка, толерантність, самоконтроль, вміння розуміти і задовольняти власні потреби з урахуванням потреб інших людей, налаштовуватись на успіх, переживати невдачі і справлятися зі стресами, розвиток дружніх стосунків, ефективне спілкування, емпатія, попередження і конструктивне розв'язання конфліктів, критичне мислення і прийняття рішень, запобігання і протидії дискримінації.

Тренінг, як метод навчання, реалізує принцип співробітництва і розвиваючого навчання. Він забезпечує ефективне засвоєння знань, негайне відпрацювання умінь і навичок, формування важливих психологічних установок. Тренінги дуже подобаються молоді, підвищують авторитет педагога, забезпечують фізичне і психологічне розвантаження, поліпшують психологічний клімат у молодіжному середовищі. Тренінг побудовано на *інтерактивних методах*, які дозволяють залучити до співпраці не лише активних учнів, а й тих, кого вважають слабкими чи пасивними. До найбільш поширених інтерактивних методів належать: колективне обговорення; аналіз історій і ситуацій; мозковий штурм; рольові ігри; дебати; опитування думок, тощо.

Проведення занять у формі тренінгу потребує спеціальної підготовки педагогів, а також дотримання певних умов щодо організації простору приміщення, кількості учасників, структури тренінгу тощо.

ОЦІНЮВАННЯ. Впровадження тренінгового курсу передбачає три види оцінювання: поточне оцінювання навчальних досягнень учнів, оцінювання умов впровадження курсу у навчальних закладах та оцінювання ефективності впливу програми.

1. *Поточне оцінювання* навчальних досягнень учнів здійснюють педагоги-тренери безпосередньо на тренінгах. Для оцінювання знань і ставлень використовують короткі тести і відкриті запитання. Уміння оцінюють шляхом спостереження на модельних ситуаціях.

2. *Оцінювання умов впровадження* на їх відповідність критеріям ефективного навчання за програмою здійснюються шляхом інспектування навчальних закладів за спеціальним оцінним листом.

3. *Оцінювання ефективності впливу програми.* Цей вид оцінювання є класичним для програм, що ставлять за мету зміни у поведінці учнів. Він дає змогу виявити реальні зміни у знаннях, ставленнях, намірах і навичках учнів. Його здійснюють шляхом анонімного і конфіденційного анкетування за спеціальною процедурою «ДО» і «ПІСЛЯ».

Викладати курс мають право педагоги, які протягом 2006-2014 р.р. пройшли відповідне навчання у Сумському ОІППО (частина з них – на базі ресурсних центрів з ВІЛ/СНІДу в інших містах України) та мають хоча б один із наступних сертифікатів: педагога-тренера курсу «Школа проти СНІДу»; педагога-тренера з

викладання факультативних курсів з профілактики ВІЛ/СНІДу та формування здорового способу життя»; педагога-тренера курсу «Захисти себе від ВІЛ».

Для викладання факультативного курсу «Захисти себе від ВІЛ» необхідно виділити 35 годин. У будь-якому випадку навчання має здійснюватись в одному семестрі, а не протягом року. Найкраще, коли заняття будуть стояти у розкладі парюю годин. Можуть проводитись щотижня, або через тиждень.

Відвідувати заняття стороннім особам небажано. Якщо передбачається відкрите заняття з курсу, то саме з тих тем, які запропонує вчитель.

У 10-11 класах у зв'язку з відсутністю у навчальному плані предметів, вивчення яких допоможе зберегти життя та здоров'я учнів, пропонується введення 0,5 години **основ безпеки життєдіяльності** за рахунок варіативної частини навчального плану з використанням навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 22.08.2001 р. № 1/11-3580) – «Основи безпеки життєдіяльності: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-11 класи». – К., «Шкільний світ», 2001. Викладання основ безпеки життєдіяльності можна проводити протягом навчального року (0,5 год.) або одного семестру (1 год.).